

Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності в процесі підготовки студентів технічних спеціальностей

Анастасія Птушка

дна з нагальних потреб XXI століття — потреба у висококваліфікованих спеціалістах технічного профілю зі знанням іноземної мови, з готовністю здійснювати професійне міжкультурне спілкування. Сучасний фахівець має вміти не тільки спілкуватися із закордонними партнерами, але й використовувати в роботі міжнародний професійний та культурний досвід. За дослідженням соціологів найбільш «затребуваними» здібностями у сучасному світі є здатність до творчого розвитку та саморозвитку, здатність до прийняття творчого рішення у процесі діалогу, а це стає можливим лише при досягненні досить високого практичного мовного рівня.

Володіння іноземними мовами необхідно сьогодні кожній людині для ефективного вирішення комунікативних завдань як у ситуаціях особистого спілкування, так і в ситуаціях спілкування в освітньому середовищі. Іноземна мова стає універсальним засобом професійного, виробничого життя, де різко зросли вимоги до рівня мовної компетентності майбутнього фахівця, тому при навчанні іноземної мови студентів технічних спеціальностей все більш актуальною стає проблема розвитку та формування професійної іншомовної компетентності у студентів. Високий рівень професійної компетентності спеціаліста досягається наявністю у нього професійних умінь, набутих під час навчання у ЗВО.

Параметрами розвитку особистості сьогодні є не знання, вміння та навички, а компетентності. Компетентність як інтегральна характеристика особистості, визначає її здатність вирішувати проблеми та типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, з використанням знань, навчального та життєвого досвіду, цінностей та схильностей [8].

Іноземна мова сприяє розвитку комунікативної, соціокультурної, інформаційної та інших компетентностей. Проте, протиріччя між стрімко зростаючими вимогами до підготовки сучасних компетентних фахівців та сформованими в силу об'єктивних причин умов навчання іноземної мови у немовному ЗВО веде до того, що комунікативний компонент в структурі базових компетенцій не отримує свого належного розвитку.

Як показує практика викладання іноземної мови для студентів технічних спеціальностей, рівень володіння усним іншомовним професійним спілкуванням майбутніми спеціалістами в області професійної комунікації виявляється невідповідним, він не забезпечує готовності студентів до активної взаємодії з професійним іншомовним середовищем. Випускники можуть читати літературу за фахом, відтворити завчені теми, але не можуть вільно викладати свої думки іноземною мовою, брати участь в іншомовній професійній комунікації.

Результати спостережень, співбесід, анкетування свідчать про те, що основними проблемами, з якими стикаються студенти, є: невміння завжди адекватно реалізувати комунікативно-функціональний вокабуляр, вибрати відповідний комунікативному завданню тип спілкування та відповідно до цього оформити своє висловлювання. Для них характерна також невпевненість у виборі мовних засобів, правильності оформлення своїх висловлювань, але сучасному суспільству важливо, щоб сьогоднішній випускник ЗВО був професійно успішним та мобільним, що вміє будувати свою власну кар'єру, працювати в умовах жорстокої конкуренції на вітчизняному і світовому ринках, та активно сприяти благополучному розвитку всього суспільства оскільки не враховує практичну мету навчання іноземних мов. Під час навчання професійно-орієнтованій англійській мові необхідно враховувати та знайомитися з культурою не тільки англійських країн, а й тих країн, де високо розвинена виробнича та наукова сфера, на якій спеціалізуються студенти технічних спеціальностей, оскільки, швидше за все, їм доведеться спілкуватися із фахівцями саме з цих країн.

Зараз навчання іноземними мовами, як зрештою, і вся освітня система, проходить стадію реформування у зв'язку з входженням України в єдиний європейський освітній простір. Не можна погодитися з Ю. Полікарповою, яка вважає, що «традиційне викладання іноземних мов зводилося в нашій країні до читання текстів» [5]. Іноземна мова завжди виступала невід'ємним компонентом професійної підготовки студента-лінгвіста, проте в процесі навчання реалізовувалася переважно лише одна функція — інформативна, і то в обмеженому вигляді, оскільки «з чотирьох умінь володіння мовою (читання, письмо, спілкування, розуміння на слух) розвивалося лише одне, пасивне, орієнтоване на «впізнавання» — читання» [2].

Для успішного здійснення англійського спілкування у технічній сфері спе-

ціалістам необхідно вдосконалити свої навички та вміння насамперед у розумінні мови на слух, спілкуванні та письмі. Іншомовні вміння реалізуються успішно у складі комунікативної компетенції лише у тому випадку, якщо вони відповідають професійним умінням, певним кваліфікаційним характеристикам спеціалістів даного профілю, відповідаючи Державним стандартам вищої освіти. Доцільною та методично виправданою є, таким чином, професійно-комунікативно спрямована підготовка з іноземної мови, що передбачає навчання студентів професійно-орієнтованому іншомовному спілкуванню [6]. У зв'язку з цим в умовах глобалізації особливу актуальність набуває професійно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей, який передбачає формування у студентів здібності іншомовного спілкування в конкретних професійних, ділових, наукових сферах та ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови визнається нині пріоритетним напрямом у оновленні освіти. Саме з позиції професійно-орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови в умовах немовного вишу можна стверджувати, що головна функція вивчення мови у ЗВО — набуття студентами професійної компетенції, складовим елементом якої є іншомовна комунікативна компетентність. Під професійно-орієнтованим навчанням розуміється навчання, засноване на врахуванні потреб студентів технічних спеціальностей у вивченні іноземної мови, що диктується особливостями майбутньої професії чи спеціальності [7]. Воно передбачає поєднання оволодіння професійно-орієнтованою іноземною мовою з розвитком особистісних якостей студентів, знанням культури країни, мова якої вивчається, та набуттям спеціальних навичок, заснованих на професійних та лінгвістичних знаннях.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному ЗВО включає такі компоненти, як вивчення іноземної

мови як засобу оволодіння спеціальністю та як засобу професійного спілкування.

Вимогою часу є також активне володіння фахівцем не тільки письмовою, а й професійно-орієнтованою усною мовою та вмінням спілкуватися іноземною мовою. Проте використовуючи лише традиційні методи навчання (інформація йде від викладача до студентів), поставлене завдання активного оволодіння іноземною мовою не досягається. Без активного навчання, без залучення самих студентів у спілкування, без відносини рівноправного партнерства не може бути повноцінного розвитку людини як суб'єкта, члена товариства та професіонала. Методисти пропонують підхід, який дозволяє отримувати хороші результати у навчанні іноземної мови, який пов'язаний:

- 1) із вирішенням проблеми взаємопов'язаного навчання видів мовної діяльності;
- 2) з умінням організувати мовленнєву взаємодію відповідно до свого комунікативного наміру;
- 3) із практичним володінням набору соціальних та ситуативних ролей;
- 4) з розвитком мовної здібності реалізувати осмислену комунікацію, коли в центрі уваги студентів знаходиться зміст мови, а не граматичні та інші мовні правила.

Реалізація такого підходу значною мірою сприяє формуванню комунікативних умінь в аудіюванні та спілкуванні, що забезпечує високий рівень сформованості навичок усного спілкування іноземною мовою. Формування професійних навичок та умінь майбутнього спеціаліста, пов'язаних з іншомовною мовленнєвою діяльністю, та зміст його підготовки ґрунтуються на моделі фахівця, в якій визначено сфери та ситуації використання іноземної мови у процесі професійної діяльності спеціаліста.

Аналіз процесу навчання іноземної мови у сучасному технічному ЗВО з точки зору відповідності підбору змісту та організації навчальних матеріалів (текстів, завдань та вправ), форм та методів навчальної роботи студента та дій викла-

дача повинен відповідати цілям розвитку соціально-цінних якостей особистості майбутнього фахівця. У рамках особистісно-орієнтованого підходу студент спочатку є суб'єктом навчання, носієм досвіду життєдіяльності, набутого в результаті формальної та неформальної освіти, у конкретних умовах сім'ї, соціокультурного оточення, процесі сприйняття та розуміння світу.

Суб'єктна позиція передбачає усвідомлення власного ставлення до того, що відбувається, ступеня особистісного впливу на ці процеси. Усвідомлення людиною власного ставлення до того, що відбувається, є необхідною умовою для адаптації до подальшого життя та професійної діяльності.

Таким чином, акцент з трансляції готового знання викладачем перенесено на самостійні пошуки та виробництво знання студентами, що, у свою чергу, передбачає зміну стилю взаємовідносин між викладачем та студентами та освітнім середовищем. Перехід від педагогічного впливу до педагогічної взаємодії є однією з умов пошуку та впровадження ефективних методів навчання іноземних мов.

Нова парадигма взаємин усередині освітнього процесу вимагає й інноваційних технологій, здатних змінити принципи організації навчального процесу у бік самостійної освітньої діяльності студентів технічних спеціальностей, сприяти формуванню навичок самоаналізу та самооцінки, розвивати навички спілкування, роботи в команді, вчити приймати відповідальні рішення у ситуаціях вибору, тобто — розвивати проблемно-пошукове мислення.

Навчання іноземних мов буде збагачувати ціннісно-орієнтоване світосприйняття студентів технічних спеціальностей, розвивати інтелектуальну, емоційну та діяльнісну сферу особистості лише у разі її організації з використанням іншомовних текстів спеціальних завдань та вправ, що відповідають певним вимогам.

Тематика текстів має відображати інтереси студентів технічних спеціаль-

ностей, містити як гуманітарну, так і професійну інформацію, знайомити студентів з представниками майбутньої професії, краєзнавчими та екологічними проблемами, активізувати знання студентів з історії та культури, розвивати творчість.

Система вправ, спрямованих на розвиток комунікативних умінь, має викликати емоційний відгук, прагнення до аналізу, оцінки моральної сутності вчинків та дій людей; вчити інтерпретувати свої власні вчинки з погляду прийнятих у суспільстві моральних норм; навчити розуміти глибинний зміст тексту, ситуації тощо. В такому випадку навчання іноземним мовам дозволить підвищити також рівень гуманітарної культури студентів технічних спеціальностей.

Розвиток особистості студента вищих навчальних закладів та технічних факультетів університетів може здійснюватися через розвиток рівня їхньої гуманітарної культури за допомогою використання спеціально відібраного змісту навчання (текстів, завдань, вправ), та сучасних технологій навчання іноземних мов.

Найважливішою умовою, що опосередковує ефективне використання процесу навчання іноземним мовам як засобу гуманізації вищої технічної освіти, є мотиваційна готовність студентів до сприйняття гуманітарного змісту навчальних матеріалів іноземною мовою, що спрямована на формування гуманітарної культури. Достатній ступінь загальної ерудиції, розвиненості рівнів гуманітарної культури забезпечує фахівцю професійно необхідні вміння проводити переговори, мотивувати та надихати людей, врегулювати конфлікти, підтримувати постійне творче зростання, генерувати нові професійні ідеї, користуватися соціокультурними цінностями та технологіями та т.п. [1].

Реалізація мотиваційної готовності студентів технічних спеціальностей до сприйняття гуманітарного змісту текстів іноземною мовою обумовлюється комплексом зовнішніх та внутрішніх умов, найбільш значущими з яких є:

- психологічно сприятливий клімат на практичних заняттях з іноземної мови;
- гуманістична спрямованість педагогічного процесу;
- знаходження студента в центрі процесу навчання;
- активізація та стимулювання процесу самоактуалізації особистості.

Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови потребує створення спеціальних навчальних комплексів, що включають професійно-орієнтовані підручники та навчальні посібники, аудіо-відеоматеріали, Інтернет-матеріали, комп'ютерні програми та мультимедійні засоби [3]. Сучасні педагогічні технології такі, як навчання в співробітництві, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання з урахуванням здібностей та схильностей студентів.

Вільшість найрізноманітніших інтерактивних навчальних комп'ютерних програм з вивчення англійської мови націлено на самостійне опрацювання фонетичних та граматичних аспектів та доведення їх до автоматизму у вживанні. Особливостями цих програм є інтерактивні діалоги, системи розпізнавання мови та візуалізації вимови, анімовані ролики, що демонструють артикуляцію звуків, вправи у розвиток всіх видів мовних навичок, відеосюжети з перекладом, індивідуальні налаштування роботи, а також відстеження своїх результатів навчання.

Стрімке проникнення інформаційних технологій у навчальний процес змушує переосмислити роль та місце викладача під час навчання студентів технічних спеціальностей. Завдання викладача полягає в тому, щоб створити умови практичного оволодіння мовою для кожного студента, вибрати такі методи навчання, які б дозволили кожному студенту виявити свою активність, свою творчість. Завдання викладача — активізувати пізнавальну діяльність студента у процесі навчан-

ня іноземних мов. Будь-яка спеціальна лексична тема, що розглядається на практичному занятті, легко може перерости у власну доповідь (часто у формі презентації).

Для підготовки розгорнутого повідомлення вивченої тематики студенти звертаються до даних електронних джерел. За допомогою однієї або декількох комп'ютерних енциклопедій студенти вибирають ключове слово, знаходять по ньому провідну словникову статтю, переглядають релевантні матеріали та готують самостійний виступ. Практично кожна розглянута під час семестру розмовна тема завершується невеликою конференцією з презентацією одержаних пошукових результатів. Робота подібного плану вчить аналітичному прочитанню матеріалу, розвиває вміння критичного та селективного перегляду текстів, змушує робити логічні висновки. Активна мовна практика on-line має позитивний вплив на формування мовної та загальної компетенцій у студентів технічних спеціальностей, які вивчають іноземну мову, підвищує мотивацію студентів, сприяє більш плідній та цікавій організації пізнавального процесу у вивченні іноземних мов.

Доцільною та методично виправданою є професійно та комунікативно спрямована підготовка з іноземної мови, що передбачає формування у студентів технічних спеціальностей умінь іншомовного спілкування, достатніх для виконання ними всіх видів професійної діяльності.

Розглядаючи іноземну мову як засіб формування професійної спрямованості майбутнього спеціаліста, О. Іванова зазначає, що під час навчання професійно-орієнтованого мовного матеріалу встановлюється двосторонній зв'язок між прагненням студента набути спеціальні знання та успішністю оволодіння мовою [2]. Вона вважає іноземну мову ефективним засобом професійної та соціальної орієнтації у немовному ЗВО. На думку автора, для реалізації цього потенціалу необхідно дотримання наступних умов:

- чітке формулювання цілей іншомовної мовної діяльності;
- соціальна та професійна спрямованість цієї діяльності;
- задоволеність студентів під час вирішення окремих завдань;
- формування в студентів уміння творчо підходити до вирішення окремих завдань;
- сприятливий психологічний клімат у навчальному колективі.

Процес навчання професійно-орієнтованому спілкуванню з метою розвитку та формування професійної компетентності буде ефективнішим, вважає Г. Панасенко, за дотримання таких умов:

- якщо ми будуватимемо цей процес на основі особистісно-діяльного підходу;
- якщо відбір змісту навчання професійно-орієнтованому іншомовному спілкуванню здійснюватиметься на ситуативно-тематичній основі;
- якщо засобом навчання буде використано автентичні матеріали, відібрані з урахуванням лінгвістичних, методичних, культурологічних параметрів та принципів навчання професійно-орієнтованому іншомовному спілкуванню;
- якщо навчання здійснюватиметься на основі спеціально розробленої методики, що передбачає використання комплексу вправ та прийомів, спрямованих на розвиток та формування професійної компетентності у студентів технічних спеціальностей під час навчання професійно-орієнтованому іншомовному спілкуванню цієї категорії студентів [4].

Таким чином, навчання має бути побудовано на основі наступних принципів:

- поетапності (даний принцип готує студентів до побудови іншомовного висловлювання з входом у спілкування спочатку в навчально-мовленнєвій ситуації, а потім у процесі рольової гри);
- активності та діяльності характеру навчання, комунікативності, ситуативно-тематичної організації навчального процесу;
- професійної спрямованості навчання; міжпредметної координації, мотивації, міжкультурної взаємодії;

- врахуванні індивідуально-психологічних особливостей студентів [4].

Дотримуючись перерахованих принципів, студенти зможуть продемонструвати наступні вміння:

- вибирати та використовувати адекватні мовні зразки відповідно до заданої ситуації;
- вести діалог на професійні теми, працюючи в парах та групах, логічно та пов'язано вибудовуючи свій вислів;
- слухати та чути партнера зі спілкування, розуміти його комунікативне завдання та досягати під час спілкування комунікативної мети.

Рівень володіння студентами іноземною мовою в рамках професійно-орієнтованого навчання слід визначати за наступними критеріями:

- володіння мовними професійними знаннями (володіння граматичними структурами; лексичними одиницями професійної спрямованості);
- готовність до мовної професійної взаємодії (володіння всіма видами мовної діяльності на основі професійно-орієнтованої лексики; вміння реалізовувати свої потреби в іншомовному професійному спілкуванні за допомогою різних мовних засобів);
- готовність до творчої професійної діяльності (мотивація, пізнавальна та творча активність студентів).

Велике значення для професійного вдосконалення майбутніх та діючих фахівців є вміння читати та перекладати технічну літературу інших держав. Це доступно, якщо є певний рівень знань іноземної мови та вміння перекладати спеціальну технічну літературу. Таким чином, можливості фахівця не обмежуються рамками своєї країни.

Здатність отримувати нову інформацію в своїй області з можливо великої кількості джерел інформації — це шлях до успіху!

Розвиток мовної компетентності студентів технічних спеціальностей має будуватися, виходячи з необхідності залучення кожного студента до активного

пізнавального процесу на всіх рівнях оволодіння всіма видами мовної діяльності; необхідного та достатнього обсягу усної практики для кожного комуніканта на кожному занятті; використання мови, що вивчається, на етапі творчого застосування як засіб спілкування, що передбачає створення не тільки штучного мовного середовища, а й природної, наближеної до реальних життєвих ситуацій, що формує реальну потребу у використанні вивченого матеріалу для спілкування із носіями мови; використання культурологічного матеріалу; формування не тільки мовної, а й соціокультурної компетенції.

Таким чином, професійно-орієнтоване навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей вимагає нового підходу до відбору змісту. Він має бути орієнтований на останні досягнення у тій чи іншій сфері людської діяльності, своєчасно відображати наукові досягнення у сферах, що безпосередньо зачіпають професійні інтереси студентів, надавати їм можливість професійного зростання. Зміст навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей буде правомірно розглядати як сукупність того, що студенти повинні засвоїти у процесі навчання, щоб якість та рівень володіння іноземною мовою відповідали їх запитам та цілям, а також цілям та завданням даного рівня навчання. Відбір змісту покликаний сприяти різнобічному та цілісному формуванню особистості студента, підготовці його до майбутньої професійної діяльності.

Література

1. *Арістова Н. О.* Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих нелінгвістичних навчальних закладів. Київ : ТОВ «ГЛІФМЕДІЯ», 2015. 240 с.
2. *Іванова О. В.* Іноземна мова як засіб професійної підготовки студентів немовних спеціальностей // VIRTUS. 2016. № 73.

3. *Ломакіна Л. В.* Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови у вищому технічному навчальному закладі // Materials of the XI International Research and Practice Conference «Fundamental and applied science-2015». Sheffield UK. P. 30–10.
4. *Панасенко Г., Акоюн Т.* Особливості професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів у немовних вищих навчальних закладах // Рідна шк. 2010. №1-2. С. 30–34.
5. *Полікарпова Ю. О.* Сучасні тенденції у викладанні англійської мови в Україні // Народна освіта. 2017. № 2. С. 60–65.
6. *Скіба Н. Я.* Поняття іноземна мова за професійним спрямуванням, його сутність і структура // Імідж сучасного педагога. 2017. №2. С. 48–52.
7. *Столяренко О. В., Столяренко О. В.* Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземній мові в немовних ЗВО // Doctoral dissertation. ВНТУ. 2020.
8. *Шаров С. В.* Компетентнісний підхід: переваги, структура та особливості // Наук. вісник Миколаїв. нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Серія: Пед. науки. 2019. № 4. С. 194–199.

10.05.2025

Відомості про автора:

Птушка Анастасія Сергіївна — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов; Харківський національний автомобільно-дорожній університет; Харків, Україна; email: ptushkaanastasia@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3177-5370>